

Олександр Ієвлев,

кандидат технічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціального управління,
Національний університет «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)

Oleksandr Ievlyev,

Ph. D (Technical), Associate Professor, Department of Pedagogics and Social Management,
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine)
ievlev_lv@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-1567-4131

УДК 378.1

РЕАЛІЗАЦІЯ ДИДАКТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

Анотація. Підготовка педагогів є важливим завданням системи освіти України. Одним із шляхів його вирішення є підготовка майбутніх викладачів в умовах магістратури закладу вищої освіти. Успішність професійної діяльності цих викладачів визначає високий рівень їх професійно-педагогічної мобільності.

Формування професійно-педагогічної мобільності вимагає реалізації відповідних дидактичних принципів. Відомо, що принципи навчання виконують регулятивну функцію з погляду моделювання дидактичних теорій і способів регулювання практики освітнього процесу. Як свідчить результати проведеного дослідження, в залежності від типу складової професійно-педагогічної мобільності слід використовувати відповідні дидактичні принципи.

Так, для формування діяльнісної складової професійної мобільності доцільно використовувати такі загальнодидактичні принципи: доступності; ґрунтовності; систематичності та послідовності. До специфічних принципів навчання для цієї складової слід віднести принципи безперервності освіти та модульності змісту навчання. При формуванні особистісної складової професійної мобільності доцільно використовувати такі загальнодидактичні принципи: свідомості навчання; активності й самостійності; єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання. До специфічних принципів навчання для цієї складової слід віднести принципи гуманізації освіти та акмеологічності. Частина дидактичних принципів може бути однаково ефективно використана для формування обох складових професійно-педагогічної мобільності, зокрема загальнодидактичний принцип наочності та, з певними застереженнями, специфічні принципи мобільності й коеволюції.

Подальші дослідження варто присвятити обґрунтуванню моделі формування професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача в умовах магістратури.

Ключові слова: професійна мобільність, професійно-педагогічна мобільність, особистісна складова професійно-педагогічної мобільності, діяльнісна складова професійно-педагогічної мобільності, викладач, педагог, магістратура, специфічні та загальнодидактичні принципи.

REALIZATION OF DIDACTIC PRINCIPLES IN THE PROCESS OF FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL MOBILITY OF THE FUTURE LECTURER

Abstract. Training of teachers is an important task of the educational system of Ukraine. One of the ways of solving it is training future lecturer in the conditions of magistracy in higher education institution. The success of the professional activity of these lecturers determines the high level of their professional and pedagogical mobility.

Formation of professional and pedagogical mobility requires the use of appropriate didactic principles. It is known that the principles of training have a regulatory function in terms of modeling didactic theories and ways of regulating the practice of the educational process.

According to the results of the conducted research it is necessary to use appropriate didactic principles depending on the type of component of professional and pedagogical mobility.

So for the formation of the active component of professional mobility it is expedient to use the following general -addictive principles: accessibility; thoroughness; systematic and consistent. The specific principles of learning for this component should include the principles of continuity of education and the modularity of the content of training. When forming the personal component of professional mobility, it is expedient to use the following general -addictive principles: the consciousness of learning; activity and independence; the unity of educational, developmental and educational functions of training. The specific principles of teaching for this component should include the principles of humanization of education and acmeology. Part of the didactic principles can be equally effectively used to form both components of professional and pedagogical mobility, in particular the general-didactic principle of visibility and, the specific principles of mobility and coevolution.

Further researches should be devoted to the substantiation of the model of formation of professional and pedagogical mobility of the future lecturer in the conditions of the magistracy.

Keywords: professional mobility, professional and pedagogical mobility, personal component of professional and pedagogical mobility, activity component of professional and pedagogical mobility, lecturer, master's degree, specific didactic principles and general-didactic principles.

ВСТУП

Постановка проблеми. Підвищення якості підготовки випускників закладів вищої освіти в умовах інтеграції до європейського освітнього простору є важливим завданням реформування системи освіти України. Однак процеси реформування в умовах становлення постріндустріального (інформаційного) суспільства через кризові явища в економіці супроводжуються переходом висококваліфікованих кадрів із системи освіти в галузі господарства з більш високою заробітною платою та еміграцією за кордон. Тому підготовка майбутніх викладачів у закладах вищої освіти є важливим завданням системи освіти України.

Одним із шляхів його вирішення є підготовка майбутніх викладачів в умовах магістратури. Успішність професійної діяльності цих викладачів визначає високий рівень їх професійно-педагогічної мобільності.

До специфіки такого навчання слід віднести те, що воно відбувається у відносно стислі терміни (1,5 – 2 р.); правилами прийому на навчання до закладів вищої освіти передбачено право вступу на педагогічні спеціальності осіб із базовою непедагогічною освітою через перехресний вступ, навчання на заочній формі осіб, які не мають достатнього досвіду практичної роботи, тощо.

Формування професійно-педагогічної мобільності вимагає реалізації відповідних дидактичних принципів. При цьому слід враховувати, що згідно із авторською концепцією професійно-педагогічна мобільність майбутнього викладача має дві складові – діяльнісну та особистісну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що принципи навчання виконують регулятивну функцію з погляду моделювання дидактичних теорій. Ці принципи лежать в основі вивчення всіх дисциплін, а також мають регулювати організаційні основи освітнього процесу на різних рівнях (Кузьмінський А. І., 2005 с. 221). Комплексне поєднання дидактичних принципів дає змогу підготувати компетентного вчителя (Матяшова Д. В., 2016, с. 106).

Проаналізуємо, які дидактичні принципи використовуються в дослідженнях, присвячених підготовці фахівців із високим рівнем професійної мобільності.

Досліджуючи процес формування професійно-педагогічної мобільності студентів, О. Кіпіна вказує, що для цього слід використовувати всі принципи розробки змісту педагогічної освіти, які сформульовано В. Сластьоніним: універсальності, інтегративності, цілісності світу, фундаментальності, професійності, варіативності, якості, системності (Кипина О. А., 2009, с. 12).

Формування професійно-педагогічної мобільності викладача вищої школи, на думку І. Нікуліної, передбачає використання принципу модульності (при визначенні змісту навчання) (Никулина І. В., 2005, с. 6), варіативності, усвідомленої перспективи, рефлексивної креативності, ергономічності, гнучкості, опори на досвід, індивідуального консультування (під час освітнього процесу) (там же, с. 20).

Визначаючи умови формування професійної мобільності майбутнього педагога, О. Нікітіна вказує, що при цьому слід використовувати принцип коеволюції (одночасного професійного та особистісного розвитку) (Никитина Е. А., 2007, с. 12).

Досліджуючи теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти, Р. Пріма визначає такі принципи, що забезпечують високі показники якості освітнього процесу закладу вищої освіти: студентоцентризм, рефлексивність, інноваційність, коеволюція (Пріма Р. М., 2010, с. 23 – 24).

Розглядаючи питання організації підготовки професійно-мобільних педагогів, Б. Ігошев вказує на необхідність використовувати систему таких принципів: гуманізації освіти, безперервності освіти, інноваційності та випереджувального характеру освіти (Ігошев Б. М., 2008, с. 10).

Формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи, як стверджує Н. Коробко, передбачає реалізацію таких педагогічних принципів: системності та послідовності, індивідуалізації, цілеспрямованості та мотивації, рефлексії, інтеграції (Коробко Н. В., 2017, с. 7).

Досліджуючи окремі (більш вузькі) питання підготовки фахівців (у тому числі із врахуванням профілю їх підготовки та подальшої кар'єри), вчені виділяють дещо інші дидактичні принципи, які використовуються для формування професійної мобільності та її видів. Так Ю. Клименко, вивчаючи професійну мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу, вказує на необхідність використання принципу мобільності (Клименко Ю.А., 2011, с. 6).

Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників передбачає, на думку Л. Сушенцевої, реалізацію принципів науковості, фундаменталізації, гуманізації, системності, синергетичності, наступності і послідовності, розвиваючого характеру навчання, виховуючого характеру навчання, зв'язку теорії з практикою, випереджувального характеру навчання, інтеграції, індивідуального та диференційованого підходу до навчання, мобільності, наочності тощо (Сушенцева Л.Л., 2012, с. 130 – 131).

У свою чергу, формування соціально-професійної мобільності майбутніх викладачів інформатики, на думку Ю. Сачук, пов'язане з реалізацією таких принципів: системності, нелінійності, індивідуалізації, акмеологічності, цілісності та єдності всіх компонентів і структурних ознак, соціально-професійної мобільності, діалогічності, рефлексії (Сачук Ю. Є., 2017, с. 104).

Водночас, визначаючи педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників, Т. Гордеева вказує на необхідність використання принципів гуманізації, збагачення і поглиблення розвитку та діяльнійності спрямованості (Гордеева Т. Є., 2015, с. 11).

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ: дослідження особливостей реалізації дидактичних принципів у процесі формування професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача в умовах магістратури.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: вивчення та аналіз наукових джерел для розкриття сутності теоретико-методичних підходів до проблеми дослідження; теоретичне узагальнення і систематизація, за допомогою яких була дана характеристика проблемного поля дослідження і з'ясовано особливості реалізації дидактичних принципів у процесі формування професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до авторської концепції професійно-педагогічна мобільність майбутнього викладача має дві складові – діяльнсну та особистісну. Перша визначає, наскільки майбутній викладач здатний організувати (проекувати) власну професійну діяльність на основі спеціальних (фахових) знань предмету та знань психології учасників освітнього процесу. Друга – установку на його професійне самовдосконалення, рефлексію, адаптивність, творчість. Компонентами діяльнійності складової професійно-педагогічної мобільності виступають педагогічна, фахова, проектна, психологічна компетентності, а особистісної - мотиваційна, рефлексивна, адаптивна, творча компетентності (Iyevlyev O, с. 34-35).

Для формування діяльнійності складової професійної мобільності доцільно використовувати такі загальнодидактичні принципи: доступності; ґрунтовності; систематичності та послідовності.

Так, реалізація принципу доступності передбачає наявність базових знань з фаху відповідно до програмних результатів навчання за базовою освітою, в тому числі для осіб з базовою непедагогічною освітою. Наприклад, знання з хімії є базовими для бакалавра хімічних технологій при вивченні початкової дисципліни «Методика викладання хімії» в магістратурі педагогічної спеціальності. Водночас цей принцип передбачає доступне викладення навчального матеріалу для студентів, що навчаються в магістратурі.

Принципи ґрунтовності та систематичності й послідовності забезпечують опанування знань, умінь і навичок (компетентностей), пов'язаних з організацією освітнього процесу майбутнім викладачем.

Принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю передбачає набуття студентом практичного досвіду під час практичних (семінарських) занять і проходження практик. Водночас «входження» в роль викладача сприяє формуванню особистісної складової професійно-педагогічної мобільності. Для студентів, що навчаються на заочній формі навчання, цей принцип реалізується під час їх роботи на посадах педагогів.

До специфічних принципів навчання для цієї складової слід віднести принципи безперервності освіти та модульності змісту навчання.

Реалізація принципу безперервності освіти передбачає актуалізацію знань, умінь та навичок (компетентностей), засвоєних при здобутті базової освіти, під час здобуття академічної та / або професійної кваліфікації викладача в процесі навчання в умовах магістратури.

Принцип модульності навчання передбачає включення відповідного навчального матеріалу для вдосконалення рівня професійно-педагогічної мобільності в програми діючих семінарів з підвищення кваліфікації в закладах вищої освіти. Отже, його застосування можливе в професійних програмах підвищення кваліфікації або при вивченні дисциплін, які присвячено формуванню інших видів мобільності (наприклад, авторського курсу «Основи професійної мобільності»).

При формуванні особистісної складової професійної мобільності доцільно використовувати такі загальнодидактичні принципи: свідомості навчання; активності й самостійності; єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання.

Так, принцип свідомості навчання передбачає, що знання стають надбанням лише в результаті самостійної свідомої діяльності, завдяки чому майбутній викладач у професійній діяльності буде спрямований на професійне самовдосконалення та рефлексію. Реалізація принципу активності й самостійності спрямована на вироблення установки на професійне самовдосконалення та творчість. У свою чергу, реалізація принципу єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання передбачає розвиток рефлексії, адаптивності та творчості.

До специфічних принципів навчання для цієї складової слід віднести принципи гуманізації освіти та акмеологічності.

Реалізація принципу гуманізації (Безрукова В.С., 1999) передбачає набуття майбутнім викладачем власного «гуманістичного» досвіду міжособистісних відносин, формує риси його особистості та ціннісні орієнтації. З іншого боку, реалізація акмеологічного принципу передбачає досягнення викладачем найвищої досконалості через самовдосконалення і гармонію (Гладкова В.М., Пожарський С.Д., 2015).

Частина дидактичних принципів може бути однаково ефективно використана для формування обох складових професійно-педагогічної мобільності.

Так, реалізація загальнодидактичного принципу наочності передбачає використання в освітньому процесі мультимедійних пристроїв, елементів дистанційного навчання, модульного об'єктно-орієнтовано динамічного навчального середовища (Moodle) тощо. Застосування таких технологій в залежності від мети заняття сприятиме формуванню відповідної складової професійно-педагогічної мобільності.

У свою чергу, реалізація специфічного принципу мобільності передбачає розширення кар'єрних можливостей майбутнього викладача як у системі освіти, так і поза її межами. Однак повне використання цього принципу вимагає, на нашу думку, формування одночасно із професійно-педагогічною мобільністю мобільностей інших видів (академічної, соціально-професійної, соціокультурної тощо).

Водночас специфічний принцип коеволуції передбачає одночасний професійний та особистісний розвиток майбутнього викладача в умовах магістратури. Однак, зважаючи на стислі терміни навчання, його використання, на нашу думку, є обмеженим.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, формування високого рівня професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача підвищує якість його підготовки. У залежності від типу складової цього виду мобільності слід використовувати відповідні дидактичні принципи. Вивчення особливостей їх реалізації майбутніми викладачами можливе при опануванні авторських курсів «Професійна мобільність випускника навчального закладу» та «Професійно-педагогічна мобільність викладача».

Подальші дослідження будуть присвячені обґрунтуванню моделі формування професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача в умовах магістратури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Безрукова, В.С. (1999) Педагогические принципы формирования воспитательных отношений. *Педагогика. Проективная педагогика: учеб.* Екатеринбург.
- Гладкова, В.М., &Пожарський, С.Д. (2015) Акмеологія і катаболія: теоретичні аспекти. *Проблеми освіти: зб. наук. пр., Вип. 84.* Житомир-Київ, С. 97-102.
- Гордеева, Т. Є. (2015) *Педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників (Автореф. дис. ... канд. пед. наук).* Переяслав-Хмельницький.
- Игошев, Б. М. (2008) *Системноинтегративная организация подготовки профессионально мобильных педагогов (Автореф. дис. д-ра пед. наук).* Екатеринбург.
- Iyevlyev, O. (2018) Concept of forming professional and pedagogical mobility of the future lecturer in the master's degree. *Обрії : наук.-пед. журн., 2 (47).* С. 33 – 36
- Кипина, О. А. (2009) *Формирование профессионально-педагогической мобильности у студентов педагогического вуза (Автореф. дис. ... канд. пед. наук).* Новокузнецк.
- Клименко, Ю.А. (2011) *Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу (Автореф. дис. ... канд. пед. наук)* Умань.
- Коробко, Н. В. (2017) *Формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи (Автореф. дис. ... канд. пед. наук)* Переяслав-Хмельницький.
- Кузьмінський, А. І. (2005) *Принципи навчання у вищій школі. Педагогіка вищої школи: навч. посіб.* К. С. 221 - 229.
- Матяшова, Д. В. (2016) Реалізація дидактичних принципів навчання у процесі природничо-наукової підготовки майбутнього вчителя технологій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, Вип. 46.* С. 105-111.
- Никитина, Е. А. (2007) *Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущего педагога: (Дис. ... канд. пед. н)* Иркутск.
- Никулина, И. В. (2005) *Формирование профессионально-педагогической мобильности преподавателя высшей школы (Дис. ... канд. пед. наук)* Самара.
- Пріма, Р. М. (2010) *Теоретико-методологічні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти (Автореф. дис. ... д-ра пед. наук)* Одеса.
- Сачук, Ю. Є. (2017) *Формування соціально-професійної мобільності майбутніх викладачів інформатики у процесі магістерської підготовки (Дис. ... канд. пед. наук)* Луцьк.
- Сушенцева, Л.Л. (2012) *Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах (Дис. ... д-ра пед. наук)* Київ.

REFERENCES

- Bezrukova, V.S. (1999) *Pedagogicheskie printsipy formirovaniya vospitatel'nykh otnosheniy* In *Pedagogika. Proektivnaya pedagogika: ucheb.* Ekaterinburg.
- Hladkova, V.M., &Pozharskyi, S.D. (2015) *Akmeolohiia i katabolohiia: teoretychni aspekty. Problemy osvity: zb. nauk. pr. Vyp. 84.* Zhytomyr-Kyiv, PP. 97-102.
- Hordieieva, T. Ye. (2015) *Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv (Extended abstract of Candidate's thesis).* Pereiaslav-Khmelnitskyi.
- Igoshev, B. M. (2008) *Sistemnointegrativnaya organizatsiya podgotovki professional'no mobil'nykh pedagogov (Extended abstract of Doctor's thesis).* Ekaterinburg

- Iyevlyev, O. (2018) Concept of forming professional and pedagogical mobility of the future lecturer in the master's degree. *Obrii: nauk.-ped. zhurn*, 2 (47). PP. 33 – 36.
- Kipina, O. A. (2009) *Formirovanie professional'no-pedagogicheskoy mobil'nosti u studentov pedagogicheskogo vuza (Extended abstract of Candidate's thesis)*. Novokuznetsk.
- Klymenko, Ju.A. (2011) *Profesijna mobil'nistij majbutnikh uchyteliv u krajinakh Jevrosojuzu (Extended abstract of Candidate's thesis)*. Umanj
- Korobko, N. V. (2017) *Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh mahistriv pedahohiky vyshchoi shkoly (Extended abstract of Candidate's thesis)*. Pereiaslav-Khmelnitskyi
- Kuzminskyi, A. I. (2005) *Pryntsypy navchannia u vyshchii shkoli. Pedahohika vyshchoi shkoly: navch. posib*. Kyiv, PP. 221 – 229.
- Matiashova, D. V. (2016) Realizatsiia dydaktychnykh pryntsypiv navchannia u protsesi pryrodnycho-naukovoi pidhotovky maibutnoho vchytelia tekhnolohii. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 46. PP. 105-111.
- Nikitina, E. A. (2007) *Pedagogicheskie usloviya formirovaniya professional'noy mobil'nosti budushchego pedagoga (Candidate's thesis)*. Irkutsk.
- Nikulina, I. V. (2005) *Formirovanie professional'no-pedagogicheskoy mobil'nosti prepodavatelya vysshey shkoly (Candidate's thesis)*. Samara.
- Prima, R. M. (2010) *Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnoho fakhivtsia pochatkovoї osvity. (Doctor's thesis)*. Odesa.
- Sachuk, Yu. Ye. (2017) *Formuvannia sotsialno-profesiinoi mobilnosti maibutnikh vykladachiv informatyky u protsesi mahisterskoї pidhotovky (Candidate's thesis)*. Lutsk.
- Sushentseva, L.L. (2012) *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh (Candidate's thesis)*. Kyiv.

Статтю подано до редколегії 09.04.2019 р.
Рекомендовано до друку 30.04.2019 р.